

Stručni rad
Primljeno 8.10.2016, prihvaćeno za objavljivanje 4.12.2016.

Prof. dr. sc. Šukrija Ramić
Univerzitet u Zenici, Islamski pedagoški fakultet
sukriramic@hotmail.com

ALUZIVNO ZNAČENJE ZAKONODAVNOG TEKSTA (IŠĀRETU-N-NAṢṢ) U HANEFIJSKOJ PRAVNOJ ŠKOLI

Sažetak

Ovaj rad razmatra odnos učenjaka hanefijske pravne škole prema aluzivnom značenju (išāretu-n-naṣṣ) u zakonodavnom tekstu i implikacije tog odnosa na pravne norme do kojih su hanefije došle svojim idṭihadom. Na početku rada razmatra se pitanje mogućih tekstualnih nagovještaja (ed-delalāt) zakonodavnih tekstova, zatim jezično i terminološko određenje aluzivnog koncepta kod hanefija. Primjerima aluzivnih značenja pojašnjen je način na koji su se hanefije koristile aluzivnim značenjima u argumentaciji. Također, pojašnjen je status išāretu-n-naṣṣa u hanefijskom mezhebu i način preferiranja u slučaju kontradikcije između išāretu-n-naṣṣa i `ibāretu-n-naṣṣa. Rad se završava zaključcima do kojih se došlo predmetnim istraživanjem.

Ključne riječi: zakonodavni tekst, Kur`ān, sunnet, aluzivno značenje teksta, metodologija islamskog prava

1. UVOD

U okviru metodologije islamskog prava (*uṣūlu-l-fiqh*) izučava se posebna disciplina o jezikoslovlju. Ova disciplina razmatra metode i načine kojima riječi upotrijebljene u zakonodavnom tekstu (*naṣṣ*) prenose svoja značenja, jasnoću i dvosmislenost tih riječi i njihovu interpretaciju. Bez poznavanja te discipline nije moguće pravilno razumijevanje normativnih tekstova iz kojih se izvode zakonska rješenja u islamskom pravu. Na osnovu primjene lingvističkih principa *mudṭe-hid* može razlikovati spekulativni tekst (*naṣṣ zannī*) od onog koji ima definitivno značenje (*naṣṣ qaṭ`ī*) i može kategorizirati jasne i nejasne tekstove (značenja), tako da se, u slučaju kontradikcije, u konačnici može dati prednost jasnijem ili manje dvosmislenom tekstu (značenju).

Ovaj rad razmatra jednu temu iz navedene discipline, koja se odnosi na razumijevanje i odnos učenjaka hanefijske pravne škole prema aluzivnom značenju (*išāretu-n-naṣṣ*) u zakonodavnom tekstu i implikacijama tog odnosa na pravne norme do kojih su hanefije došle svojim *idžtihadom*. Cilj rada jeste prepoznavanje prisutnosti aluzivnih značenja u argumentaciji hanefijskih učenjaka i pojašnjavanje statusa koji oni daju tim značenjima u smislu smatraju li ih definitivnim, neprikosnovenim značenjima (*qaṭ'ī*)¹ ili spekulativnim značenjima (*ẓannī*)². Na izradi ovoga rada korištena je deskriptivna metoda u kombinaciji s metodom analize i komparativnom metodom.

Nije mi poznato da je neko istraživao ovu temu na ovaj način. O jezikoslovlju u metodologiji islamskog prava prije osamdeset godina pisao je rahmetli Mehmed Handžić pod naslovom *O razumijevanju i tumačenju (interpretaciji) vjerskih izvora*³. Njegovo je razmatranje ove teme općenito.

2. HANEFIJSKI PRISTUP TEKSTUALNIM NAGOVJEŠTAJIMA (*ED-DELĀLĀT*) ZAKONODAVNIH TEKSTOVA

Učenjaci u metodologiji islamskog prava (*uṣūlu-l-fiqhu*), proučavajući pitanje mogućih tekstualnih nagovještaja (*ed-delālāt*) zakonodavnih tekstova, zaključili su da oni mogu indicirati nekoliko nivoa značenja. Na temelju te spoznaje hanefijski pravnici (Buḥārī, bez godine izdanja: 1/28; Seraḥsī, bez godine izdanja: 1/236) podijelili su izraze upotrijebljene u tekstu (*naṣṣ*), u odnosu na njihove indikacije na značenja i stepene tekstualne eksplicitnosti, u četiri kategorije:

- a) kategorija koja ukazuje na značenje na eksplicitan način,
- b) kategorija koja ukazuje na značenje putem znakova i aluzija,
- c) kategorija koja ukazuje na značenje logičnim i pravnim smislom teksta,
- d) kategorija koja ukazuje na značenje logičnim i nužnim značenjem

1 Za sve što je neprikosnoveno, definitivno i što ne može doći pod sumnju kaže se da je *qaṭ'ī*. Tako se za argument koji je neprikosnoven kaže *ed-delīl el-qaṭ'ī*, a za neprikosnoveno i definitivno značenje kaže se *el-ma'nā el-qaṭ'ī*.

2 Za ono što je spekulativno kaže se da je *ẓannī*. Tako se za argument koji je spekulativan kaže *ed-delīl eẓ-ẓannī*, a za spekulativno značenje kaže se *el-ma'nā eẓ-ẓannī*.

3 Vidi: Mehmed Handžić, *Izabrana djela*, (Knjiga 5, Studije iz šerijatskog prava, 570–602).

bez kojeg bi tekst ostao nepotpun i ne bi uspio ostvariti svoju svrhu. Na temelju navedenog, hanefijski pravници, poput Debbūsija i Bezdevija, podijelili su tekstualnu indikaciju na četiri vrste: *ibāretu-naṣṣ* (eksplicitno značenje), *iṣāretu-n-naṣṣ* (aluzivno značenje), *dilāletun-naṣṣ* (logični i pravni smisao teksta) i *iktiḏā'un-naṣṣ* (nužno značenje teksta).

3. JEZIČNO I TERMINOLOŠKO ODREĐENJE KONCEPTA ALUZIVNOG ZNAČENJA TEKSTA (IṢĀRETU-N-NAṢṢA)

3.1. Jezična definicija *iṣāretu-n-naṣṣa*

Iṣāret^{un} u arapskom jeziku znači gest, znak, simbol, indikacija, nagovještaj, aluzija. U arapskoj retorici ta riječ usvojila je terminološko značenje riječi aluzija.

Naṣṣ^{un} znači nešto eksplicitno, deklarirano i očito. To je vjersko-pravni pojam. Korijen riječi znači “podići”, u smislu “da se podigne stvar, tako da je svima vidljiva”. *En-naṣṣ* znači i izvorni autorski tekst. U terminologiji metodologije islamskog prava pojam se odnosi na zakonodavni tekst u Kur’ānu ili sunnetu kojim se argumentira šerijatsko-pravna norma.

U konstrukciji *iṣāretu-n-naṣṣ* i drugim konstrukcijama u kojima se pojavljuje u metodologiji islamskog prava, *naṣṣ* se odnosi na zakonodavni tekst u Kur’ānu ili sunnetu. U toj upotrebi termin *naṣṣ* općenitiji je od toga da bude jasnog, očitog ili pojašnjenog značenja (Lane, 1984: 2/1616; EI, IV:113, Ba‘labekī, 1992: 110).

3.2. Terminološka definicija *iṣāretu-n-naṣṣa*

Hanefijski učenjaci definirali su *iṣāretu-n-naṣṣ* sličnim, ali nekonzistentnim definicijama:

Debbūsī je za *iṣāretu-n-naṣṣ* kazao: “(Značenje) uspostavljeno aluzijom je značenje koje nameće kontekst govora, ali ga ne obuhvaća, nego ga zahtijeva literarno vidljivo značenje govora, bez da mu šta dodaje ili oduzima.” (Debbūsī, bez godine izdanja: I:292)

Bezdevī, govoreći o konceptu *iṣāretu-n-naṣṣa*, kaže: “To je (značenje)

nastalo kroz jezik izraza, iako nije smijerano, niti je tekst radi njega kazan, nije vidljiv, niti očit sa svih aspekata.” (Buhārī, ‘A. ‘A, bez godine izdanja: I:68, II:210)

Serahsī je o konceptu *išāretu-n-naṣṣa* kazao: “(Značenje) uspostavljeno *išāretom* je (značenje) koje nije svrha teksta, a spoznaje se razmišljanjem o značenju teksta, bez da mu se šta dodaje ili oduzima.” (Serahsī, bez godine izdanja: I:236)

Iz navedenih definicija može se zaključiti da je *išāretu-n-naṣṣ* nagovještaj teksta koji ukazuje na neku pravnu normu, koja nije u tekstu eksplicitno spomenuta, niti je tekst kazan u njenu svrhu. Tekst, dakle, u slučaju *išāretu-n-naṣṣa*, zahtijeva neophodne zaključke koji nužno prate značenje koje predstavlja osnovnu temu i svrhu teksta. Aluzivno značenje nije jasno, očito i vidljivo u svim aspektima. Međutim, ono pruža racionalno i logično prateće značenje do kojeg se došlo daljnjom analizom znakova koji mogu biti prepoznati u tekstu. S obzirom na činjenicu da je to nužno, ali ne i ciljano značenje, ta indikacija teksta došla je aluzijom *išāreh*, a ne izričitom i eksplicitnom metodom (*ibāreh*).

Aluzivno značenje može, ponekad, biti lahko prepoznatljivo u tekstu, a ponekad, da bi bilo otkriveno i prepoznato, potrebna su daljnja istraživanja. Osim toga, učenjaci koji se bave tim istraživanjima imaju različite nivoe razumijevanja i različite sposobnosti za otkrivanje aluzivnog značenja. Što mogu otkriti i prepoznati jedni, možda nije prepoznatljivo drugima.⁴ To je jedan od razloga zašto se javljaju pravna razilaženja kad god se aluzivno značenje uzima kao dokaz u nekom šerijatskopravnom tumačenju. Neki učenjaci smatraju da se aluzivno značenje (*išāretu-n-naṣṣ*) ne može uzeti kao dokaz u šerijatskopravnoj argumentaciji (Huḍarī Bek, 1988: 120–1). Njihovo mišljenje nije prihvatila većina učenjaka koji su ustvrdili da je indikacija aluzivnog značenja (*išāretu-n-naṣṣa*) uzročno povezana s očitim, vidljivim, literarnim značenjem teksta. Po mišljenju većine, aluzivno značenje (*išāretu-n-naṣṣ*) prihvatljivo je kao dokaz ako je korelacija (*telāzum*) sa *ibāretu-n-naṣṣom* evidentna. Mnoge pravne norme mogu biti izvedene iz aluzivnog značenja i zbog toga istraživanje tih značenja ne bi trebalo predstavljati problem. Također, uspostava korelacije (*telāzum*) s literarnim vidljivim značenjem teksta (*ibāretu-n-naṣṣ*) ne bi treba-

4 Vidi u drugom primjeru *išāretu-n-naṣṣa* kako je Alija, r.a., prepoznao iz kur’anskih ajeta koliko je potrebno da trudnica minimalno nosi dijete da bi trudnoća bila upotpunjena.

lo da mudžtehida dovede u kušnju pretjerivanja u tumačenju teksta i nasilnog unošenja i učitavanja u tekst značenja koja tekst nužno ne zahtijeva i za koja ne postoji zadovoljavajuća naučna argumentacija. Pretjerivanje u potrazi za aluzivnim značenjem može odvesti mudžtehida pogrešnim smjerom i dovesti do toga da krivo tumači izvore šerijata. Dakle, potreban je umjeren pristup ovoj vrsti istraživanja i proučavanja, jer islam teži da se u svemu drži sredine i balansa. Kur'an kaže: "I tako smo vas učinili zajednicom sredine, da budete svjedoci protiv ljudi..." (Kur'an, II:143)

Korelacija između eksplicitnog značenja i aluzije ponekad može biti jasno vidljiva, a ponekad skrivena. To je razlog zašto naučnici kažu da se razumijevanje aluzivnog značenja (*išāretu-n-naṣṣ*) ponekad može postići jednostavno i brzo, a ponekad je za doseganje njegovog značenja potreban dublji *idžtihad* i veći napor.

4. PRIMJERI ALUZIVNIH ZNAČENJA (*IŠĀRETU-N-NAṢṢA*)

a) Kur'an kaže: "Dozvoljava vam se da se u noćima dok traje post sa-
stajete sa svojim ženama..." (Kur'an, II:187)

Eksplicitno i izričito značenje ovog ajeta (*ibāretu-n-naṣṣ*) jeste dozvola intimnog odnosa sa suprugom u mjesecu ramazanu od zalaska sunca pa do zore. U isto vrijeme aluzivno značenje (*išāretu-n-naṣṣ*) govori da osoba u stanju *dženābeta* (stanju nakon intimnog odnosa dok se ne okupa) može otpočeti post prije kupanja i to stanje neće ugroziti ispravnost posta. To se zaključuje na temelju činjenice da je dozvoljeno imati intimni odnos u bilo koje vrijeme tokom noći, a ako osoba ima odnos pred samu zoru, što joj je dozvoljeno, logično je da se neće stići okupati prije nastupa zore i da će ući u vrijeme posta dok je u stanju *dženābeta*. Na temelju te činjenice pravници su izveli normu koja kaže da je osobi u stanju *dženābeta* dozvoljeno otpočeti s postom, a potom se okupati i nastaviti postiti. Ovo pravno rješenje utemeljeno je na aluzivnom značenju (*išāretu-n-naṣṣ*).

b) Kur'an kaže: "Majke neka doje djecu svoju pune dvije godine onima koji žele da dojenje potpuno bude. Otac djeteta ih je dužan prema svojoj mogućnosti hraniti i odijevati." (Kur'an, II:233) Ovaj ajet svojim eksplicitnim, vidljivim, literarnim značenjem (*ibāretu-n-naṣṣ*) izričito govori da je izdržavanje majke i djece u obavezi oca. Zamjenica

“njemu” (*lehū*) jasno potvrđuje da niko drugi mimo “oca” ne nosi tu obavezu. Ta pravna norma izvedena je iz vidljivog značenja teksta. S obzirom na činjenicu da to vidljivo značenje jeste razlog zbog kojeg je ovaj tekst kazan, nazvan je izričitim literarnim značenjem (*ibāretu-n-naṣṣ*) (Ṭaberī, bez godine izdanja: V:43). Međutim, aluzivna značenja (*iṣāretu-n-naṣṣ*) ovoga ajeta, koja su iz njega izvedena daljnjom analizom znakova otkrivenih unutar teksta, ukazuju na mnoga druga pravna rješenja (značenja), tako da:

- 1) Djetetovo porijeklo isključivo se pripisuje ocu i njegov identitet utvrđuje se po ocu. Prema jednoglasnom stavu – konsenzusu učenjaka (*idžmā'u*), zamjenica “njemu” (*lehū*) ne ukazuje na vlasništvo. Dakle, dijete je povezano s ocem samo u smislu porijekla.
- 2) Ako otac pripada jednoj porodici, dijete će ga slijediti u toj pripadnosti, bez obzira na to kojoj porodici pripada njegova majka.
- 3) Izdržavanje djeteta očeva je lična obaveza i niko s njim ne dijeli tu obavezu jer dijete “pripada njemu” (*lehū*).
- 4) Kada je otac u prijekoj potrebi, može uzeti ono što mu je neophodno iz imovine svojih potomaka i bez njihove dozvole i bez obaveze da im to vraća.⁵
- 5) Otac neće biti kažnjen ako počini protiv svoga djeteta kazneno djelo za koje je propisan *ḥadd*.⁶ Shodno tome, otac neće dobiti smrtnu kaznu⁷ ako ubije svoje dijete⁸, niti će biti kažnjen *ḥaddom*, propisanim za klevetu, ako ga klevetnički optuži za bludnu radnju.⁹

Sve ove pravne norme (značenja) proizilaze iz činjenice da se porijeklo

5 Ova norma izvedena je iz aluzivnog značenja (*iṣāretu-n-naṣṣ*) i iz hadisa u kojem stoji da je jedan *ashab* upitao Poslanika, s.a.v.s: „Allahov poslaniče, ja imam imetka i djecu, a moj otac uzima iz moga imetka.“ Poslanik, s.a.v.s., na to mu je odgovorio: „Ti i tvoj imetak pripadate tvome ocu.“ (Adžlūnī, 1351. po H.: I:307, Ibn Mādždže, (bez godine izdanja: II:769, Albānī, 1979: III:323)

6 On može biti kažnjen za druge prekršaje, kao kada bez razloga ne ispunjava obavezu izdržavanja svoga djeteta.

7 Uz ovaj dokaz izveden iz *iṣāretu-n-naṣṣa* u ovom ajetu, pravnici su navedenu normu argumentirali drugim dokazima iz sunneta Poslanikovog, s.a.v.s. (Jaṣṣāṣ, 1335. po H.: I:168–169)

8 Naravno, sud će, shodno odgovornosti, kazniti oca koji počini takvo djelo. Međutim, ne može primijeniti kaznu propisanu Kur'anom (*ḥadd*), jer se te vrste kazni (*ḥudūd*) ne primjenjuju ako postoji i najmanja sumnja da počinilac kriminalnog djela zaslužuje tu kaznu.

9 Iako otac neće biti kažnjen propisanom kaznom *ḥadd*, jer tu vrstu kazne obara svaka sumnja, on može biti kažnjen sistemom *ta'zīra*, tj. kaznom koju određuje sud na osnovu vlastite procjene.

djeteta isključivo veže za oca. Ta značenja ne predstavljaju osnovnu niti pomoćnu temu ili svrhu teksta (*ʿibāretu-n-naṣṣ*). Međutim, ona u sebi nose neophodne zaključke i nezaobilazna aluzivna značenja (*iṣāretu-n-naṣṣ*), koja su posljedica pripisivanja djeteta ocu.

c) Kur'an kaže: "Zato im praštaj i moli da im bude oprosteno i dogovaraj se s njima." (Kur'an, III:159) Eksplicitno značenje ovog ajeta (*ʿibāretu-n-naṣṣ*) "i dogovaraj se s njima" ukazuje na to da se poslovi zajednice moraju provoditi konsultacijom (*šūra*) i međusobnim dogovorom. Nadalje, aluzivno značenje zahtijeva uspostavu savjetodavnog tijela u društvu, kako bi se olakšao proces konsultacija i dogovora koji se zahtijevaju u ajetu na izričit način (*ʿibāretu-n-naṣṣ*).

d) Kur'an kaže: "Čovjeka smo zadužili da roditeljima svojim čini dobro; majka njegova s mukom ga nosi i u mukama ga rađa, nosi ga i doji trideset mjeseci..." (Kur'an, XLVI:15)

Ovaj ajet svojim izričitim literarnim značenjem (*ʿibāretu-n-naṣṣ*) govori o milosti i dobroti roditelja prema svojoj djeci, a kontekst ajeta potvrđuje to značenje. Na početku ajeta Allah, dž.š., naredio je potomstvu da bude ljubazno prema svojim roditeljima zbog njihove ljubaznosti prema njima. Zatim je On objasnio razloge ljubaznosti u odnosu na majku, koja nosi svoje dijete s teškoćama i donosi ga na ovaj svijet u teškim bolovima.

Ovaj ajet ukazuje aluzivnim značenjem (*iṣāretu-n-naṣṣ*) da nošenje djeteta traje minimalno šest mjeseci, jer je u drugom ajetu navedeno da odvikavanje traje dvije godine: "Mi smo naredili čovjeku da bude poslušan roditeljima svojim. Majka ga nosi, a njeno zdravlje trpi, i odbija ga u toku dvije godine. Budi zahvalan Meni i roditeljima svojim, Meni će se svi vratiti." (Kur'an, XXXI:14) Dakle, ako oboje, nošenje i odvikavanje, traje trideset mjeseci, a samo odvikavanje traje dvije godine, to znači da nošenje djeteta traje minimalno šest mjeseci. Ovo aluzivno značenje (*iṣāretu-n-naṣṣ*) ostalo je skriveno većini ashaba, sve dok ga Alija, r.a., nije otkrio.¹⁰

e) Poslanik, s.a.v.s., u vezi sa siromasima kazao je: "Dajte im dovoljno,

¹⁰ U vrijeme vladavine halife Osmana, r.a., nekom čovjeku supruga se porodila nakon šest mjeseci od stupanja u brak. To mu je bilo sumnjivo pa se požalio Osmanu, r.a., i on je presudio da se žena kamenuje. Kada je to čuo Alija, r.a., upitao ga je: "Da li ti čitaš Kur'an? Zar nisi pročitao Allahove riječi..." Alija, r.a., tada je proučio ova dva ajeta i pojasnio normu da je najkraći period za nošenje djeteta šest mjeseci. Prema tome, to što je žena rodila nakon šest mjeseci ne može biti dokaz da je ona počinila blud (Ibn Keṭīr, 1994: IV:200–201, Zamaḥṣerī, bez godine izdanja: III:520).

tako da ne moraju ići prositi na ovaj dan.” (Bejhekī, 1937: IV:175)¹¹

Iz ovih hadisa Seraḥsī je izveo nekoliko pravnih normi. Prva se temelji na izričitom vidljivom značenju (*ibāretu-n-naṣṣ*), dok se druge temelje na aluzivnim značenjima (*išāretu-n-naṣṣ*) (Seraḥsī, bez godine izdanja: I:240–241):

a) Stroga je dužnost (*farz*) u danima bajrama dati *zekātu-l-fiṭr* siromašnima. To značenje je izričito i očito i predstavlja osnovnu temu i cilj navedenog hadisa. Prema tome, to je *ibāretu-n-naṣṣ*.

b) Ta dužnost je u obavezi bogatih ljudi, jer davanje imetka siromašnima može doći samo od onih koji imaju više nego im je potrebno, a to su bogati.

c) *Zekātu-l-fiṭr* mora biti distribuiran isključivo siromašnima, jer samo siromašni imaju potrebu koju treba zadovoljiti, a ne bogati.

d) *Zekātu-l-fiṭr* se mora distribuirati prije odlaska na bajram-namaz, tako da siromašni nemaju potrebu da prose i mogu u miru prisustvovati bajram-namazu, znajući da porodica o kojoj se brinu ima sve što joj je potrebno u tim danima.

e) Vrijeme kada nastupa obaveza davanja *zekātu-l-fiṭra* jeste početak zore, jer “dan je” period od početka zore do zalaska sunca.

f) *Zekātu-l-fiṭr* može biti u bilo kojoj vrsti dobara, jer namjera je obogaćivanje siromašnog. Prema tome, novac se može dati umjesto prehrambenih proizvoda, s obzirom na to da siromah može s novcem nabaviti sve što mu je potrebno.

g) Prikladnije je *zekātu-l-fiṭr* dati jednoj osobi, jer će se tako lakše “obogatiti siromah” na taj dan.

h) Riječi “u tom danu” aludiraju na to da je bajram dan veselja i radosti za siromašne i bogate. Naravno, za siromašne to će biti dan radosti samo ako imaju dovoljno, tako da ne moraju prositi.

Seraḥsī je sva ta značenja i rješenja izveo iz aluzivnih značenja (*išāretu-n-naṣṣ*). On je zaključio da su ova mnogobrojna značenja, u ovom tekstu i drugim zakonodavnim tekstovima, uporište i opravdanje našla u sljedećem hadisu: “Data mi je blagodat konciznog govora.” (Muslim, bez godine izdanja: I:371; Buḥārī, ‘A. ‘A, bez godine izdanja: I:71; Seraḥsī, bez godine izdanja: I:237)

5. INDIKACIJA I STAUS ALUZIVNOG ZNAČENJA

¹¹ Albānī je kazao da je ovaj hadis zabilježio Dārekuṭnī, Bejhekī i Ḥākīm u *Ma’rifetu ‘ulūmi-l-ḥadiṭu*, te Ibn Zendževejh u *El-Emvālu*. Albānī je ovaj hadis ocijenio slabim (Albānī, 1979: III:332–333).

TEKSTA (*İŞĀRETU-N-NAŞŞA*)

Seraḥsī je ustvrdio da se indikacija *išāretu-n-naşş*a kreće između definitivnog, neprikosnovenog značenja (*qaṭ`ī*) i spekulativnog značenja (*zannī*), ovisno o okolnostima i položaju izraza. Po Seraḥsīju, njegova se indikacija kreće između ta dva stanja samo u situaciji kada značenje može biti stvarno i metaforičko. U suprotnoj situaciji, to je definitivno i neprikosnoveno značenje (*qaṭ`ī*) (Seraḥsī, bez godine izdanja: I:236–237). Ovo mišljenje prihvatili su drugi rani učenjaci poput Bezdevīja i Buhārīja (Buhārī, bez godine izdanja: I:70). Neki kasniji učenjaci tvrdili su da je *išāra* ista kao i *`ibāra* i da oboje indiciraju definitivno, neprikosnoveno značenje (*qaṭ`ī*). Oni smatraju primjere u kojima *išāretu-n-naşş* ima spekulativno značenje izuzecima iz općeg pravila. Ti izuzeci nemaju moć promijeniti opće pravilo, jer su njihovi uzroci sporedni i nestalni (Mulla Huşro, I:77).

Iz elaboracije hanefijskih učenjaka o ovom pitanju može se razumjeti da je mišljenje Seraḥsīja preferirajuće kod njih. Shodno tome, ako *išāretu-n-naşş* u sebi nosi više značenja koja su utemeljena na pouzdanim dokazima, njegova će indikacija biti spekulativna (*zannī-d-delāle*). Ako *išāretu-n-naşş* indicira samo jedno značenje, tada će se ono smatrati neprikosnovenim definitivnim značenjem (*qaṭ`ī-d-delāle*).

Ipak, s obzirom na činjenicu da su hanefijski učenjaci saglasni da definitivno, neprikosnoveno značenje (*qaṭ`ī-d-delāle*) znači “nepostojanje mogućnosti utemeljene na dokazu”, te da opće značenje (*`āmm*)¹², kada bude ograničeno (*taḥşīsu-l-`āmm*), postaje spekulativno (*zannī-d-delāle*), njihovo prethodno spomenuto neslaganje o *išāretu-n-naşşu* čini se da je bez nekog posebnog utjecaja na pravno rasuđivanje (*idžtihād*). Shodno tome, učinak aluzivnog značenja (*išāretu-n-naşş*a) sličan je učinku eksplicitnog značenja (*`ibāretu-n-naşş*a), jer oboje indiciraju obavezu, osim ako postoje pouzdani dokazi koji ukazuju na nešto drugo. Dakle, pravno pridržavanje *išāretu-n-naşş*a, prema islamskom pravu, treba biti obaveza (*vādžib*).

12 Opće značenje (*`āmm*) jeste ono značenje koje obuhvata sve na šta se odnosi (Ibn Qudāme, 1977: 220).

6. KONTRADIKCIJA IZMEĐU *IBĀRETU-N-NAṢṢA* I *IṢĀRETU-N-NAṢṢA*

Većina učenjaka na stanovištu je da je eksplicitno značenje teksta (*ibāretu-n-naṣṣ*) definitivno (*qaṭṭ*) značenje, a aluzivno značenje teksta (*iṣāretu-n-naṣṣ*) može biti definitivno (*qaṭṭ*) ili spekulativno (*ẓannī*). S obzirom na to da aluzivno značenje (*iṣāretu-n-naṣṣ*) može biti spekulativne naravi, u slučaju njegove proturječnosti s eksplicitnim značenjem (*ibāretu-n-naṣṣ*), ovom drugom daje se prednost. Štaviše, čak i u slučaju kada su oba značenja definitivna i kategorička (*qaṭṭ*), prednost se daje eksplicitnom značenju (*ibāretu-n-naṣṣ*) jer je ono glavna, ili supsidijarna svrha izricanja teksta. Naime, namjeravano značenje govora prioritetnije je od usputnog i nenamjeravanog. Stoga se u svakoj kontradikciji između *ibāretu-n-naṣṣa* i *iṣāretu-n-naṣṣa* prvom daje prednost, kao što je u sljedećem primjeru:

Kur'an propisuje: "Otac djeteta ih je dužan prema svojoj mogućnosti hraniti i odijevati." (Kur'an, II:233) Ovaj ajet ukazuje na mnoge pravne norme, kako kroz *ibāretu-n-naṣṣ*, tako i kroz *iṣāretu-n-naṣṣ*. Proučavajući znakove koji mogu biti otkriveni i prepoznati u tekstu, hanefijski učenjaci izveli su nekoliko pravnih normi koje se temelje na aluziji teksta (*iṣāretu-n-naṣṣ*) (Buhārī, 'A. 'A, bez godine izdanja: I:71; Serahsī, bez godine izdanja: I:237). Među tim normama jeste i propis da je otac lično dužan izdržavati svoje dijete, jer dijete se pripisuje njemu (*lehū*). Kao rezultat toga, otac, kada je u prijekoju potrebi, ima pravo na izdržavanje od svoga sina i ima prednost u odnosu na ostalu rodbinu. Ako sin, primjerice, ne može izdržavati oba roditelja nego samo jednog, tada će otac imati prednost u odnosu na majku, jer je on bio isključivo odgovoran za izdržavanje svog sina. Sada, kada oca treba izdržavati, njegovo izdržavanje ima prednost nad ostalima.

Ova pravna norma izvedena je iz aluzivnog značenja (*iṣāretu-n-naṣṣ*). Kao takva, ona je u očitoj kontradikciji s hadisom u kojem je Poslanik, s.a.v.s., nakon što je upitan kome od roditelja dijete treba posvetiti svoju pažnju i brigu, tri puta dao prioritet majci u odnosu na oca i tako eksplicitno ukazao na to da majka zaslužuje veću pažnju svoje djece u odnosu na oca (Buhārī, 'A. I, bez godine izdanja: VII:69; Muslim, bez godine izdanja: IV:1974). Ovaj hadis svojim eksplicitnim značenjem (*ibāretu-n-naṣṣ*) daje prednost majci nad ocem. S obzirom na činjenicu da je norma po kojoj majka ima veća prava izvedena iz eksplicitnog, vidljivog značenja teksta (*ibāretu-n-naṣṣ*), ona je jača od

norme po kojoj otac ima prednost, a koja je izvedena iz aluzivnog značenja teksta (*išāretu-n-naṣṣ*). Shodno tome, majka ima veće pravo da je sin izdržava u odnosu na oca, u situaciji kada nije u stanju da ih izdržava oboje.

8. ZAKLJUČAK

Iz prethodne elaboracije može se zaključiti da je disciplina koja izučava metode i načine kojima riječi upotrijebljene u normativnim tekstovima (*naṣṣūs*) prenose svoja značenja izuzetno značajna i da je njeno poznavanje neophodno za pravilno razumijevanje normativnih tekstova u islamskom pravu. To se može lahko zaključiti prateći razumijevanje i upotrebu aluzivnog značenja (*išāretu-n-naṣṣ*) hanefijskih učenjaka, što je bila tema ovog istraživanja. Iz predmetnog istraživanja također se da zaključiti da su se hanefijski učenjaci koristili aluzivnim značenjem u svojoj argumentaciji, što znači da je aluzija koja se može prepoznati u normativnom tekstu valjan šerijatski argument u hanefijskom mezebeu. Što se indikacije aluzije tiče, očito je da ona kod hanefija može biti neprikosnovenog značenja (*qaṭʿī*), kao i spekulativnog značenja (*zannī*), ovisno o okolnostima i položaju izraza. Otuda, kada kod hanefija dođe do kontradikcije između aluzivnog značenja teksta (*išāretu-n-naṣṣ*) i eksplicitnog značenja teksta (*ʿibāretu-n-naṣṣ*), prednost se daje eksplicitnom značenju jer je ono definitivno (*qaṭʿī*).

Literatura

Adžlūnī, I. (1351. H.). *Kešfu-l-esrār ve muzīlu-l-ilbās , 'ammā ištehere mine-l-ehādīti 'alā elsineti-n-nās*, Maṭba'atu-l-Qudsi.

Albānī, M. N. (1399/1979). *Irvā'u-l-galīl fī tahrīdži ehādīti Menāri-s-sebīl*, 10 to-mova, prvo izdanje, El-Mekteb el-islāmī.

Bejhəkī, A. Ḥ. (1356/1937). *Es-Sunen el-kubrā*, 10 tomova, prvo izdanje, Maṭba'atu Dāru-l-me'ārif el-'uṭmānijeh, Hajderabad.

Buḥārī, 'A. 'A. (bez godine izdanja). *Kešfu-l-esrār 'an uṣūli Fahri-l-islām el-Bez-devī*, Dāru-l-kitāb el-islāmī, Kairo.

Buḥārī, 'A. I. (bez godine izdanja). *El-Džāmi' eṣ-ṣaḥīḥ*, El-Mektebe el-islāmijje, Istanbul, Turska.

Bādšāh, M. A. (bez godine izdanja). *Tejsīru-t-tahrīr*, (bez izdavača i mjesta izdanja).

Ba'labekī. R. (1992). *El-Mevrid*, Dāru-l-'ilm li-l-melājīn, Bejrut, Libanon.

Debbūsī, A. U. (bez godine izdanja). *El-Esrār fī-l-uṣūl ve-l-furū' fī takvīm edilliti-š-šer'i*, Kairo, Egipat.

El-Džeššās, E.A. (1335. H.). *Aḥkāmū-l-Kur'ān*, Maṭba'atu-l-evqāf el-islamijje, Kairo.

Gibb and Kramers, H. A. R. and J. H. (1974). *Shorter Encyclopedia of Islam*, E. J. Brill, Leiden.

Hallāf, 'A. (bez godine izdanja). Mektebetu-d-da've el-islāmijje, Kairo.

Handžić, M. (1999). *Izabrana djela Mehmeda Handžića* (Studije iz šeriatskog prava, Knjiga 5), Ogledalo, Sarajevo.

Ibn Keṭīr, 'I. (1414. H./1994). *Tefsīru-l-Kur'ān el-'azīm*, Revival of Islamic Heritage Society, Kuwait.

Kevrānī, Ṭ. (1408. H./1988). *Šerḥu Muḥteṣari-l-Menār fī uṣūli-l-fiqh*, Dārus-selām, (bez mjesta izdanja).

Ḥuḍarī Bek, M. A. B. (1409/1988). *Uṣūlu-l-fiqh*, Dāru-l-fikr, Bejrut, Libanon.

Lane, E. (1984). *Arabic-English Lexicon*, Islamic Text Society Trust, Velika Britanija.

Fejrūzabādī, M. (1373. H.). *El-Kāmūš el-muḥīṭ*, Muṣṭafa Maḥmūd, Kairo.

Kamali, M. (1991). *Principles of Islamic Jurisprudence*, Islamic Texts Society, Cambridge, Velika Britanija.

Ibn Qudāme, M. (1977). *Revdatu-n-nādir ve džinnetu-l-menāzir*, Džāmi'atu-l-imām Muḥammed ibn Sa'ūd, Riyadh.

Ibn Mādždže, M. (bez godine izdanja). *Sunen ibn Mādždže*, El-Mektebe el-islāmijje, Istanbul.

Medžme‘u-l-luga el-‘arebijje, M.L.E. (1380. H./1960). *El-Mu‘džem el-vesīṭ*, Dāru ihjāi-t-turāṭi el-‘arebī, Kairo.

Muslim, H. K. (bez godine izdanja). *Šaḥīḥ Muslim*, Dāru ihjā’i-l-kutub el-‘arebijje, Kairo.

Nesefī, ‘A. (1406. H./1986). *Kešfu-l-esrār šerḥu-l-mušannifi ‘ale-l-Menār*, Dāru-l-Bāz, Mekka.

Qurṭubī, M. (bez godine izdanja). *El-Džāmi‘ li aḥkāmī-l-Kur‘ān*, Dāru-l-kitāb el-‘arebī, (bez mjesta izdanja).

Seraḥsī, M. (bez godine izdanja). *Uṣūlu-s-Seraḥsī*, Dāru-l-ma‘rifē, Bejrut, Libanon.

Ṭaberī, M. (1329. H.). *Džāmi‘u-l-bejān ‘an tefsīri āji-l-Kur‘ān*, Maṭba‘atu Bulāq, Egipat.

Teftāzānī, M. (bez godine izdanja). *Šerḥu-t-telvīḥ ‘ale-t-tevdīḥ*, Dāru-l-kutub el-‘ilmijje, Bejrut, Libanon.

Zamaḥšerī, M. ‘U. H. (bez godine izdanja). *El-Kaššāf ‘an ḥaqā’iq gavāmiḍi-t-tenzīl ve ‘ujūni-l-eqāvīl fī vudžūhi-t-te’vīl*, Dāru-l-ma‘rifeh, Bejrut, Libanon.

Šukrija Ramić

ALLUDED MEANING OF A LEGISLATIVE TEXT (ISHARAT AL-NASS) IN THE HANAFI SCHOOL OF LAW

Abstract

This paper examines the Hanafi scholars' approach to the alluded meaning (isharat al-nass) of a legislative text, and the implications of such an approach for the legal norms the Hanafis derived through ijtiḥad. The first part of the paper discusses the issue of possible textual indications (al-dalalat) within a legislative text, and then the concept of allusion in the Hanafi School from the linguistic and terminological point of view. Providing the examples of alluded meaning we show the way in which the Hanafis used alluded meanings in their argumentation. We also elaborate on the status of isharat al-nass in the Hanafi Madhab, and the way of giving preference in case of contradiction between isharat al-nass and ibarat al-nass. At the end of the paper we provide the conclusions derived from the study.

Keywords: legislative text, the Qur'an, sunna, alluded meaning, methodology of Islamic law

شكريا راميتش

إشارة النص في مدرسة المذهب الحنفي

ملخص

تتناول هذه المقالة فهم واستخدام إشارات النص (إشارة النص) ، والذكر غير المباشر أو الخفي لشخص أو شيء ما في نص تشريعي و في عملية الاجتهاد في المذهب الحنفي . يوضح في بداية المقالة معنى إشارة النص لدى الأحناف وتعريفاتها اللغوية والاصطلاحية والأمثلة ومستوى وطرق دلالاتها ووضع المعنى الذي تقدمه . الخاتمة في نهاية المقالة تسلط الضوء على أهمية معرفة اللغة العربية ومنهج الشريعة الاسلامية والعلوم الأخرى في عملية الاجتهاد النوعية .

الكلمات المفتاحية : القرآن / السنة / الشريعة / أصول الفقه / الأحكام / إشارة النص / النص الشرعي